

Zeliqe SHALA

KONFERENCA E BUJANIT DHE RINIA ANTIFASHISTE E KOSOVËS

Të rinjtë shqiptarë të Kosovës gjatë Luftës së Dytë Botërore ishin pothuajse jashtë rrjedhave të organizimit politik dhe teorik komunist për të dhënë kontributin në çlirimin e vendit. E mund të themi se numri i vogël i të rinjve me bindje komuniste të formuar gjatë qëndrimit në Shqipëri, ku kishin shkuar për të ndjekur arsimin e mesëm, në veprimtarinë e tyre për inkuadrimin e anëtarëve të tjerë në Lëvizjen Nacionalçlirimtare, haste në pengesa të shumta. Kjo për shkak se nuk ishte kohë e largët që rinia shqiptare e kishte të ditur se çfarë kishte ndodhur nën regjimin borgjez jugosllav (e njohur ndryshe si Jugosllavia e vjetër), ku shqiptarët u diskriminuan skajshmërisht, është arseja kryesore që nuk u besohej komunistëve serbë.

Pra, ndaj tyre ishte krijuar antipati dhe urrejtje dhe ekzistonte frikë e kthimit të regjimit të para Luftës së Dytë Botërore. Andaj, ishte e vështirë që shqiptarët të bashkoheshin me ta, sepse ndër vite kishte pasur përplasje ndëretnike në Kosovë në mënyrë të pamëshirshme ndërmjet shqiptarëve dhe serbëve dhe ka vend për shprehjen se “prej djallit nuk lindin engjëj”. Edhe përtej çdo dyshimi ata pak të rinjtë që përqaftuan idetë komuniste internacionaliste besonin se erdhi koha të shpëtonin nga sundimi serbo-sllav. Këta të rinjtë komunistë të

Kosovës morën shumë iniciativa për popullarizimin e Luftës Nacionalçlirimtare (LNÇ) në masa të gjera u bashkuan me popullin, sepse preken në shpirtin luftarak të shqiptarit që e është ndezur ndjenja për t'u bashkuar me Luftën Nacional çlirimtare të Shqipërisë dhe vendeve tjera ballkanike.

Njëra ndër momentet kulmore të kësaj Lëvizjeje, ishte organizimi i Konferencës së Bujanit, që bëri të shtohet besimi i rinisë shqiptarëve në LNÇ dhe për një numër të madh të tyre u konsiderua se ishte rrugëdalja¹ në këtë periudhë në kushte lokale specifike dhe të vështira, me disa aktorë politikë si vendorë ashtu edhe ndërkombëtarë. Konferenca e Bujani shprehu realitetin kombëtar dhe politik të shqiptarëve si dhe vullnetin politik të shqiptarëve të Kosovës për bashkim me Shqipërinë. Kështu që Konferenca e Bujanit ishte një domosdoshmëri e kushtëzuar nga nevoja për të bindur masat shqiptare me një akt të besueshëm për t'u mobilizuar në LNÇ. Pra, për t'i frymëzuar ata që me të drejtë nuk i besonin ardhmërisë pas luftës për një pjesëmarrje aktive në luftën antifashiste.²

Konferenca e Bujanit dhe vendimet e saj në njërën anë ishin një këmbëngulje për realizimin e të drejtës së shqiptarëve për vetëvendosje, ndërsa në anën tjetër kjo dëshmoi të kundërtën dhe ishte një dyfytërsi e politikës serbe³, pasi në Konferencë sekretari krahinor i PKJ-së për Kosovë, Pavle Joviçiqi, e kishte pranuar miratimin e rezolutës së kësaj Konference, mirëpo vendimet e kësaj Konference i abrogoi rreth 18 muaj, në të ashtuquajturën Kuvendi i Prizrenit (8-10 korrik 1945). Siç është e vërteta, pjesëmarrja në LNÇ dhe rreshtimi i shqiptarëve andej dhe këndej kufirit me aleatët e Bllokut Antifashist jepte gjasa për të ndryshuar kufijtë dhe për të realizuar të drejtën për vetëvendosje, të garantuar edhe nga forumet ndërkombëtare. Pra, mbi bazën e këtij parimi, rinia shqiptare e Kosovës synonte ta fitonte me

¹ Fadil Hoxha: Dëshmi mbi, “Dëshmitë” për Konferencën e Bujanit, E mërkurë ,24. vl. 1987.

² Minir Dushi, në Akademinë përkujtimor të mbajtur në Mitrovicë me rastin e 65-vjetorit të Konferencës së Bujanit - Mitrovicë, 3 shkurt 2009.

³ Po aty.

një platformë politike, të cila më së miri e artikuloi me përfaqësimin e saj në Konferencën e Bujanit.

Përfaqësuesi i rinisë shqiptare të Kosovës në këtë Konferencë, Xhafer Vokshi, në fjalimin e mbajtur ndër të tjera theksoi: “...*Në emër të rinis antifashiste të Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit dhe timin, si kryetar i saj, kam nderin të përshëndesë përzemërsisht Konferencën e Këshillit Nacional çlirimtar të Kosovës dhe të Rrafshit të Dukagjinit, rinia jonë heroike që po derdhë pa kursim gjakun e saj të kulluet tuj luftue për shkrimin e vendit tonë të dashur, më ka porosit t’ju dërgoj përshëndetjet tona më të zjarra me dëshirën që kjo Konferencë të marrë vendime sovraane në përputhje me vullnetin e popullit tonë të shumëvujtur nën pushtetin e Mbretërisë së Jugosllavisë ,pushtet i shtypjes dhe i shfrytëzimit të masave të gjana popullore shqiptare, pushtet që shqiptarëve ua rrëmbeu tokat e bukës e i la pa mjetet elementare të jetës. Ne si rini i mbështetim të gjitha vendimet e Këshillit Antifashist Nacionalçlirimtar të Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit!*”.⁴ Nga ky fjalim kuptojmë se rinia antifashiste e Kosovës ishte e angazhuan dhe kishte gatishmërinë dhe vullnetin e unisuar për të përmbushur detyrën që caktoi qëllimin për atë që donin të bënin, çlirimin prej okupatorit nazifashist dhe arritjen e bashkimit kombëtar.

Pas mbajtjes së Konferencës së Bujanit dhe miratimit të Rezolutës së saj ishte pritshmëria e madhe se do të arrinin të përfshinin të rinjtë në Lëvizje, e padyshim numri i tyre shtoej dukshëm në grupet politike komuniste dhe të rinisë antifashiste. Mirëpo, sipas dokumentacionit të cilën ne e posedojmë nga Arkivi Shtetëror i Kosovës, në periudhën e pos Bujanit numri i vullnetarëve, të cilët iu bashkuan kësaj Lëvizjeje, ishte jo i kënaqshëm, pasi vlerësimet e bëra në raportet që i dërgohen Bashkimit të Rinisë Komuniste Jugosllave nga aktivët e terrenit të Kosovës vinë me pasqyrimin e së vërtetës mbi organizimet e aktiveve të rinisë. Në raportet e tyre, me theks të veçantë ishte mospuna e mirë e këtyre

⁴ Alban Dobruna, *Konferenca e Bujanit; Gurthemel i shtetësisë së Kosovës* (31 dhjetor 1943 - 1 e 2 janar 1944), Prishtinë: Instituti i Historisë, 2023, 151.

aktiveve, për propagandimin e luftës çlirimtare dhe ngritjen e saj politike, ngase nuk ishin në nivelin e duhur për ngritjen e kësaj rinie, në aspektin teorike e politike.⁵ Raportet theksonin nevojën për edukimin dhe përgatitjet, për angazhimin e sa më shumë të rinjve që ata të mund të kontribuojnë për tu hedhur në luftë⁶. Sepse rininë shqiptare ata e konsideronin, si: entuziaste, revolucionare pak a shumë, porse kapitulluese para reaksionit. Ky është rezultat i moskuptimit të mirë se rinia është avangardë e LNÇ-së, por e gjitha është për shkak të mosorganizimit dhe veprimit, por sikur të punohej me rininë, ajo do të vijë me ne.⁷ Sipas këtyre raporteve, ekzistonte frika se Kosova mund të ripushtohej prapë nga Jugosllavia, pasi ata kërkonin me insistimit t'u pohohej që mbas Luftës, Kosova do të bashkohet me Shqipërinë.⁸

Situata e krijuar në fillimvitin 1944, rinin e gjeti në një gjendje të çorganizuar, pasi u arrestuan shumë prej tyre, disa hynë në ilegalitet, disa u larguan nga terreni, disa prej tyre edhe u vranë. Kjo solli një gjendje konfuze në organizimin e rinisë e për këtë arsye u bë edhe një ndryshim pothuajse rrënjësor, për sa u përket forumeve të larta. Në bazë të situatës filloi një riorganizim i komiteteve lokaleve. Në Gjakovë u formua një i tillë, me pseudonimin Shigjeta,⁹ përkundër asaj që okupatori gjerman po e vështirësonte gjithnjë e më shumë situatën duke keqtrajtuar, burgosur, internuar e vranë në tërë vendin. Edhe përkundër mungesës së komiteteve komunale, të rinjtë aktivistë bënë përpjekje maksimale për t'u angazhuar në Lëvizjen

⁵ ASHAK: Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës - Rinia Antifashiste, viti 1943-45. Kutia 25. Letër për KK të BRKJ - Gjakovë me pseudonimin Shigjeta.

⁶ Po aty.

⁷ ASHAK: Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës - Rinia Antifashiste, raport që ka pseudonimin Shigjeta, viti 1943-45. Kutia 25.

⁸ ASHAK: Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës - viti 1943, Kutia 7 a.

⁹ ASHAK, Fondi: Komiteti Krahinor i Lidhjes Komuniste të Kosovës - Rinia Antifashiste, raport që nuk ka nënshkrim, viti 1943-45. Kutia 25.

Nacionalçlirimtare, të rinjtë e zonave rurale, të cilët ishte shumë e vështirë të bindeshin për shkak se ishin të dezinformuar, e preokupimi kryesor i të cilëve ishte “me u organizu për me shpëtu Kosovën që të mos pushtohet prej serbëve.

Luftën kundër okupatorit e përmendin sa për sy e faqe”.¹⁰ Mosangazhimi i tyre ishte mungesa e iniciativave nga strukturat tjera të LNÇ-së, shtu këtu nivelin e ultë politik të aktivistëve të rinisë në përgjithësi, të cilët për shkak të mospërgatitjes së tyre nuk kishin aftësi të drejtonin strukturat e rinisë. Kjo vinte nga se ata nuk kishin shfrytëzuar materialet e dhëna nga drejtuesit partiakë, por edhe nuk kishte ndonjë kontroll i kohëpaskohshëm nga ana e tyre (d.m.th. e drejtuesve të partisë) të arkivave, nga se kishin qenë në ilegalitet, gjë që mundësinë e lëvizjes e kishin të kufizuar. Kjo kishte sjellë edhe mungesën e organizimit të mbledhjeve, ku të rinjtë do të merrnin edukimin politik, shtu këtu edhe frikën nga reaksion, i cili e pamundësonte çdo aktivitet antifashist.¹¹ Me punën që u bë për organizimin e të rinjve nuk u arrit që Shkolla Normale Shqiptare të organizohej. Pritshmëritë ishin të mëdha, por një pjesë shumë e vogël e asaj rinie arriti të organizohej, kishte nevojë për një shtytje për t’u bindur ose garantuese për luftën kundër okupatorit do ta gjente të vëllezërit e vet në Shqipëri.

Kjo u bë me anë të organizimit të Konferencës së Bujanit, ku u përçua zëri i popullit shumicë të Kosovës, e drejta për t’iu bashkuar Shqipërisë, e jo Jugosllavisë.¹² Konferenca e Bujanit për një kohë shumë të shkurtër arriti të depërtojë në popull, t’i bind të ndihmonin LNÇ-në, të angazhoheshin drejtpërdrejt në aradhet partizane dhe aty ku krijohej mundësia sado e vogël të formoheshin celulat komuniste apo shtrirjen dhe organizimin e Këshillave Antifashistë Nacionalçlirimtarë. E kuptueshme është se rinia shqiptare e Kosovës donte të vepronte së bashku me komunistët e Shqipërisë, por LNÇ-ja e

¹⁰ ASHAK, Fondi: Komiteti Krahinor i Kosovës, viti 1943, Kutia 7 a.

¹¹ Po aty.

¹² Alban Dobruna, *Konferenca e Bujanit...*, 13.

Shqipërisë bashkëpunoi me LNÇ-në e Kosovës, i udhëzoi ata që më së miri është të bashkëpunojnë edhe me PKJ-në. Më tutje i sugjeron të mos tregohen të paaftë për të mobilizuar shtresat e gjana të popullsisë fshatare e qytetare të atyre viseve në luftën çlirimtare kundër fashizmit. Sipas Partisë Komuniste shqiptare parullat për Kosovën nuk mund të jenë të barabarta me ato të Shqipërisë së kufijve të vjetër, pasi këtu ka vetëm një kombësi, kurse në Kosovë ka një konglomerat kombësish.

Edhe përkundër asaj se nuk përmbushet vullneti i shqiptarëve të Kosovës së sublimuar në Konferencën e Bujanit, në Kuvendin e Prizrenit më datën 8 dhe 10 korrik 1945, i cili do quhej Këshilli i Dytë Antifashist Nacionalçlirimtar, Xhavit Nimani në referatin “Mbi situatën politike në Jugosllavinë e vjetër” citon: *“Ata i kanë dhanë afër 15 000 luftëtarë armatës sonë të lavdishme Jugosllave ndër të cilët më së shumti ka shqiptarë. Këta edhe në format e tjera e kanë ndihmë këtë armatë, kanë sjelle rrugës së LNÇ tue kthe në gjirin e popullata të vete të fshatareve dhe qytetareve kane qene të mashtruem deri vonë”*.¹³

Paralelisht mund të themi se pjesa më e fortë dhe më e gjallë e popullsisë sonë u mobilizua se gjoja do të dërgohet në frontin e Sermit, por qëllimi ishte zbrazja e Kosovës. Dëshpërimi i shqiptarëve se edhe këtë radhë dolën të tradhtuar shkakton rezistencë aq të tmerrshme me qëllim që të ndalojë rianeksimin e territorit të Kosovës nga serbo-komunistët, e pa asnjë dyshim ishte e qartë se përsëri sundimtarët serbë do të hapnin regjistrin e vrasjeve dhe mizorive.¹⁴ Organizimi dhe mbajtja e Konferencës së Bujanit (31 dhjetor 1943-2 janar 1944) zë një vend të rëndësishëm në historinë e popullsisë shqiptare të Kosovës gjatë Luftës së Dytë Botërore për kontributin e dhënë në luftë kundër okupatorëve dhe bashkëpunëtorëve të tyre. Konferenca e Bujanit për një kohë shumë të shkurtër arriti të depërtojë në popull, t’i bind të ndihmonin LNÇ-në, të

¹³ A SHA K. Fondi: Rilindja, 9 korrik 1945, 5.

¹⁴ Dimitrie Tucoviq, *Serbia dhe Shqipëria*, Prishtinë, 2010. 107.

angazhoheshin drejtpërdrejt në aradhet partizane dhe aty ku krijohej mundësia sado e vogël të formoheshin celulat komuniste apo shtrirjen dhe organizimin e Këshillave Antifashistë Nacionalçlirimtarë. Një vend të posaçëm në angazhimin për të përkrahur me çdo kusht LNÇ-në dha rinia shqiptare me vrullin e saj liridashës.

Rinia e Kosovës e dinte se vetëm me pjesëmarrjen në luftë do të arrinte të realizonte me kohë qëllimin e shqiptarëve - bashkimin me Shqipërinë.¹⁵ Për shqiptarët dhe konkretisht për rininë, pjesëmarrja në LNÇ ishte më ndryshe, sepse do të çliroheshin nga okupatori dhe shpresonin të realizonin aspiratën e bashkimit kombëtar. Pa dyshim se rinia shqiptare në Kosovë do ta ndihmonte me çdo kusht luftën çlirimtare, mirëpo shkak i këtij mosaktivizimi është se nën qeverisjen e Jugosllavisë së vjetër vuajti shumë. Me kalimin e kohës pas mbajtjes së Konferencës së Bujanit dhe shpërndarjes së informatave që të rinjtë i shpërndani në terren për luftën çlirimtare u arrit shumëfishimi i përkrahësve dhe i mbështetëseve që dhanë rezultate të dobishme për çlirimin e Kosovës. Kjo bëri që shqiptarët të marrin pjesë në Lëvizjen Nacionalçlirimtare, gjë të cilën e kemi të faktuar në dokumentet arkivore për periudhën e LNÇ-së, që janë burim i vlefshëm për studimin e çështjes në fjalë, që lehtas mund të arrijmë në përfundim se rinia shqiptare e Kosovës ka dhënë kontributin e saj në luftë.

¹⁵ Fadil Hoxha, Dëshmi mbi „Dëshmitë” për Konferencën e Bujanit -E merkur, 24.V l.1987.